

"Diminishment" Deciphered

פרשת וישלח תשפ"ד

GENESIS

PARASHAS VAYISHLACH

32 / 8-18

8 Jacob became very frightened, and it distressed him. So he divided the people with him, and the cattle, herds, and camels, into two camps. 9 For he said, "If Esau comes to the one camp and strikes it down, then the remaining camp shall survive." 10 Then Jacob said, "God of my father Abraham and God of my father Isaac; HASHEM Who said to me, 'Return to your land and to your relatives and I will do good with you' — ¹¹ I have been diminished by all the kindnesses and by all the truth that You have done Your servant; for with my staff I crossed this Jordan and now I have become two camps. 12 Rescue me, please, from the hand of my brother, from the hand of Esau, for I fear him lest he come and strike me down, mother and children. 13 And You had said, 'I will surely do good with you and I will make your offspring like the sand of the sea which is too numerous to count.' "

2

11. קטנתי — I have been diminished. My merits have been diminished by all the kindnesses You have shown me, and that is why I am afraid. Since Your promise to me, I may have become soiled by sin and not deserve to be delivered from Esau's hands (Rashi). According to Ramban, Jacob's fear was not that he had once had merits but that they had become diminished. Rather, in his humility, he declared I am unworthy, i.e., he felt that he had never been worthy of all the kindnesses God had done him. Kindnesses are benefits that God confers without having first promised them; truth refers to the kindnesses He does in fulfillment of earlier promises.

196

4

NER UZIEL

told me, 'Return to the land where you were born, and I will make things go well with you' " (ibid., 10). At this point, one would expect Yaakov to address the problem of Esav's imminent attack: "I have fulfilled Your commandment and have returned to the land. Now protect me from the hand of my brother!" Instead, Yaakov said, "I am unworthy of all the kindness and faith You have shown me. For I crossed the Jordan with only my staff, yet here I have become master of two camps" (ibid., 13).

Even more disturbing is the question of why Yaakov saw the need to pray in the first place. He himself admitted that God had guaranteed to "make things go well" for him. Surely Yaakov did not suffer from a lack of faith!

The Sages explain that God maintains His Own heavenly accounting system of the merit that people earn through their performance of mitzvos. It works like a bank account — every time someone gives charity, for example, a deposit is made into his "account" in heaven. If the same person were to experience a road accident that could kill him, and miraculously survive, the unit of merit that the miracle "cost" would be withdrawn from his spiritual "account." One significant difference between the two types of accounts, that which we keep here on earth and that which God keeps in heaven, is that the heavenly "bank" sends no monthly statements — no corporeal being can ever know the size of his heavenly "savings account." Only God is privy to his balance sheet.

Also, according to this system, God's promises are always conditional on one's "credit rating" — an individual will benefit from miracles and blessings only if he possesses sufficient spiritual "capital" to cover the cost.

God had promised Yaakov that He would "make things go well" for him, but it is self-evident that this promise was contingent upon whether Yaakov would prove deserving of such miracles. Yaakov feared that all the good fortune he experienced had overdrawn his account, and that he did not have sufficient capital in his spiritual bank account to overcome Esav's threat.

In this context, Yaakov's prayer makes perfect sense: "O God of my

3 טיב פרשת וישלח התורה תמו

הראה לנו יעקב אבינו דרך איך להתפלל לה', ואיך לבטא ולספר לנו את כל הדברים מה שמציקים לנו.

כל מה שהציק ליעקב בלבבו, אמרו בפיו ממש לפני ה', כדבר איש אל רעהו, בפשטות גמורה בלי שום חכמות. שכן, לא די לאדם שיחשוב בלבבו על הדבר שהוא רוצה להתפלל, אלא עליו להוציאו בפה מלא ומפורש. שהרי יכל יעקב לומר רק "הצילני", ולמה הוצרך לפרט "מיד אחי מיד עשו פן יבוא והכני אם על בנים?" אלא ללמדנו, שבתפילה צריך האדם להוציא בפה את מה שחושב בלב.

יסוד זה מפורש בזוהר הק' (חלק א פרשת וישלח דף קסט ע"א) וז"ל: "הצילני נא מיד אחי מיד עשו, מכאן מאן דצלי צלותיה, דבעיא לפרשא מלוי כדקא יאות" עכ"ל, פירושו: מכאן לומדים שמי שמתפלל תפילתו, צריך לפרש דבריו כיאות.

זוהי דרך התפילה: להתפלל בפשטות אבל באמת, וכך הוא כל חד לפום מדרגתו. ואפילו כשאינו מרגיש בעצמו שום התעוררות, מכל מקום הדיבורים שמתפלל לה' בשפה ברורה, כדבר איש אל רעהו, עולים עד לכסא הכבוד ופועלים את פעולתם.

5 father Avraham and God of my father, Yitzchak. You...told me, 'Return to the Land where you were born, and I will make things go well with you.' Why did Yaakov feel it was necessary to pray? Because "I am unworthy of all the kindness and faith You have shown me..." In essence he said, "All the kindness You have shown me should have drained my spiritual bank account. Who knows whether I have enough merit left?" Yet prayer has the power to bypass the limitations enforced by the heavenly banking system. A heartfelt plea can reach directly to God's Throne of Glory, regardless of how overdrawn one's account may be.

MY MERITS HAVE DIMINISHED BECAUSE OF THE KINDNESSES AND THE TRUTH THAT YOU HAVE RENDERED ME. (Rashi, ibid.)

We see from Rashi's words that when Hashem benefits a person, this reduces his merits. As such, Yaakov was afraid lest the benefits that Hashem had bestowed upon him did not leave him with enough zechuyos (merits) to protect him from calamity.

When Hashem performs miracles for the Jewish people, even though this is for our benefit, it presents the danger of reducing our merits. We can prevent this from happening by constantly praising Hashem for every benefit He bestows upon us and attributing His wonderful actions exclusively to Him and not to any mortal power. This way, His Name will be sanctified, and there will be no need to reduce our merits, because the miracles will be deemed to have been performed not for our benefit, but for the sake of the sanctification of His Name.

19 Artscoil

Jacob knew that he was being escorted by angels now just as he had been when he left Eretz Yisrael to journey to Laban. Obviously, therefore, he was still righteous. Why was he afraid? This shows that even good people can be judged and

punished for not having achieved their full potential. Of this, Jacob was frightened. Perhaps he had failed to grow as much as he could have. Similarly, the Torah demands that one not merely study, but exert himself in his Torah study. And if one fails to do so, it is tantamount to not learning (see Leviticus 26:3, 15). This is a challenge to every Jew to strive to live up to his potential (R' Moshe Feinstein).

12 It is never too little... Too late... Never Enough R. Freund

that Hashem has granted us, for they are the keys to determining, and fulfilling, our calling.

The idea of a calling generally resonates with the young and idealistic, who actively seek to make their mark on the world, if not to leave it a changed place. As we grow older, however, we settle into the quotidian routine of paying the mortgage, raising the kids, and making a living, and we lose sight of our mission. We become drugged by the narcotic called complacency. We make a decision - consciously or subconsciously - to become what the Chazon Ish dubs, "beinonim beshitah." We make it our policy to be mediocre.

Human nature idealizes the status quo. Our worldview falls in line with the folk-saying, "The worm that infests the horseradish thinks that it is the sweetest place in the world." We say, "This is who I am. I'm 40 years old, this is the way I have always been, and this is the way I will always be. Let me be."

We adore complacency. The Torah abhors complacency.

In Parashas Mishpatim, we read about an eved Ivri (Jewish slave) who chooses to stay with his master beyond the six-year limit set by the Torah. The procedure in such instances is to have the master bring the slave to beis din, stand him at the doorpost, and pierce a hole in his ear. He then becomes an indentured slave, and may remain in his master's service until Yovel (the Jubilee year). Rashi explains that an ear that heard Hashem say, "Ki Li Yisrael avadim - for the Children of Israel are servants to Me," and chooses to remain a servant to one of Hashem's servants, deserves to be pierced.

Admittedly, it is not particularly pleasant to be the one whose ear is pierced. But what did the master do wrong? Why does he have to go through the gruesome experience of placing a person against the doorpost and pounding an awl through his ear? Why is he at fault for being such a great guy that the slave doesn't want to leave?

Rav Yisrael Salanter explains that the master has sinned by fostering an atmosphere of complacency. The atmosphere in his home must be one that can lead a person to say, "I like being a servant. I don't mind my lowly status. I don't have to strive for better."

ובזה יתבאר גם מה שעונים למי שמברך ברכת "הגומלי", "מי שגמולך כל טוב הוא יגמולך כל טוב סלה". אין מסתפקים בענייני אמן כמו בשאר הברכות. מאחר ונעשה למברך נס, הרי מתעורר חשש שמא ינכו לו מזכויותיו עבור הנס שנעשה לו, לכן מברכים אותו "מגמולך כל טוב הוא יגמולך כל טוב סלה", בלי כל ניכוי. כך אומרים אנו גם בברכת המזון: "ומכל טוב לעולם אל יחסרנו". גם כאן יש לפרש שהכוונה היא לבקש שמכל טוב שגמולנו לעולם הנצחי, אל יחסרנו, (ועיין בפירוש ההגדה להגאון ר' יחיאל העליר זצ"ל).

דרגתו העליונה של יעקב היא הסיבה לחששותיו

ועל פי זה נראה לבאר כוונת רש"י, שבודאי לא חשש יעקב אבינו שנתלכלך בחטא ויגרום לו להימסר ביד עשיו, שהרי ידע שלא חטא, אלא יעקב אמר שכיון שעשה עמו הקב"ה ריבוי גדול כזה של חסדים ואמת עד שנתמעטו זכויותיו, נמצא שהוא בדרגה גבוהה ועליונה כזו, שהקב"ה מרעיף עליו שפע של חסד ואמת, הרי הוא בדרגה גבוהה ועליונה כזו, וכיון שכן לפי דרגה כזו הרי אפשר שנתלכלך בחטא של חוט השערה שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים.

נמצא שריבוי הטובה שקיבל הוא הוכחה לדרגתו העליונה, ולפי דרגה גבוהה כזו יש לחוש שנתלכלך בחטא.

ובאמת מצינו אצל יעקב שהיתה עליו תביעה על דברים שאצל כל אדם ודאי לא היה חטא, כמו שכתב רש"י בהמשך הפרשה (לב, כג): "ודינה היכן היתה, נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשיו עיניו, ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמוא תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם". ופשוט וברור שאין תביעה על אדם שיתן את בתו הצדקת לאיש רשע כעשיו, אמנם אצל יעקב אבינו לפי עוצם דרגתו יש בזה נדנדוד של חטא שמנע את בתו מעשיו, ולכך נענש.

וזהו שנאמר כאן, שדרגתו העליונה של יעקב נובעת מחמת ריבוי הטובה והאמת שעשה עמו הקב"ה, וזה העלה למדרגה גבוהה כל כך, עד שהיתה עליו טענה ותביעה על כל נדנדוד דק של עבירה, לכך היה ירא שמוא נתלכלכתי בחטא.

10 משלחן רבי אליהו ברוך

פירש רש"י: נתמעטו זכויות ע"י החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא שמוא משהבטוחני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו.

לכאורה צריך לבאר מה השייכות בין תחילת דברי רש"י שנתמעטו זכויות ע"י החסדים והאמת, לסוף דבריו שלכך אני ירא שמוא נתלכלכתי בחטא.

ובפשוטו צ"ל דעיקר החשש הוא שמוא נתלכלך בחטא, והכי קאמר דאפילו אם משום שנתלכלכתי בחטא לחוד היו זכויות מגינות עלי, מ"מ מאחר שכבר נתמעטו זכויותי ששולם לי בחסדים עבור זכויותי, שוב אין לי זכויות שיגיני עלי.

ועוד אפשר לפרש, שכשאדם רואה למול עיניו את חסדי ה' וההשגחה הפרטית, הרי התביעה ממנו גדולה יותר לנהוג כשורה, וזהו שאמר יעקב, שעל אף שהחטאים מצד עצמם היו קלים, אולם מאחר שראיתי את כל החסדים והאמת שעשה עמי הקב"ה, שוב אני ירא יותר מהחטאים שבידי, והיינו דכיון שראה יד השם זה מחייב לירא ממנו יתברך יותר, ועי"ז החטא עצמו נחשב חטא גדול יותר.

וכעין זה מצינו במלכים (א, יא, ט), "ויתאנף ד' בשלמה כי נטה לבבו מעם ד' אלקי ישראל הנראה אליו פעמים", ומשמע שמאחר שנראה אליו ד' פעמיים, היה בזה חטא גדול יותר.

Rav Samson Raphael Hirsch points out that the very first rite performed by Kohanim in the *Beis HaMikdash* each morning was *terumas hadeshen* — taking of the ashes. A Kohen would remove a portion of the ashes generated by the offerings that had been burnt on the Altar during the previous day and night, and place these ashes next to the Altar. The purpose of this rite, says Rav Hirsch, is to remind the Kohanim not to fall into the trap of smug self-satisfaction. Yesterday may have been a very successful day in the *Beis HaMikdash*. But that was yesterday. Now it is time to start anew. As his melodious words intone: "The thought of what has already been accomplished can be the death of that which still must be accomplished. Woe unto him who, in smug self-complacency, thinks that he can rest on his laurels."

➤ If we are to complete our mission in this trip to the physical world, we must avoid being lulled into the complacency of daily routine. We must discern our calling and actively strive to fulfill it.

R. Frenkel (271)

"*Achar kach*," he says, if you've reached this rung of the ladder, "*yishtadel l'bosif al mah sbeyesh biy'cholto*." If you are serious, if you want to grow out of your pettiness and your smallness, if you want to become a big person, this is how you do it. You reach one level, you work at it, you integrate it into your being until it becomes part of you, until it becomes second nature. Then it's time to move ahead to the next step. You don't stop and sit back on your laurels congratulating yourself on what you've accomplished. No, you don't do that. You move ahead.

➤ You immediately go to work on the next step, the next rung on the ladder of your personal advancement.

But Jews are realists, and they are likely to raise objections. It's too much. I can't do this. I'm a practical person, not a dreamer. I know I'm not going to become a saint. I know I'm not going to set the world on fire. I don't want to delude myself. I've done enough; what's the point of going on?

So the *Chovos Halevavos* says, "*V'yichsofod b'libo*." You should desire a little more in your heart. Even if you say you can't do it, at least try to do something more. You have a heart and you have emotions, so just let the feelings come over you and find it in yourself to desire to be just a trifle better. That's all we're asking of you. Just want it, desire it. Without desire and aspirations, we are no more than clumps of earth. So regardless of what will actually happen, at least have the desire to reach for the next little rung.

➤ And what happens now?

The next few lines of the *Chovos Halevavos* are so astonishing that they will turn your mind upside down. Listen to what he is saying.

You've achieved something. You've moved a few micrometers up the ladder, and now you're sitting back and taking stock. You're ready for the next step. It's in your heart. You've found

in yourself the maturity and the earnestness to reach a little higher, to become a trifle better. You want to come closer to the Almighty. You want to emulate His characteristics and draw nearer to Him. You're thinking to yourself, I'm ready. So what do I do now?

So the *Chovos Halevavos* says, "*V'ya'aleh b'machshavto*," you should think about it, "*v'yishal mehaKel l'ezro ul'amtzo al yoser mimah sbeyesh biy'cholto min hay'diah umin hama'aseh*," and you should ask the Almighty to help you and give you the strength to accomplish something that is beyond your capabilities. The *Chovos Halevavos* is teaching us how to daven.

What happens when you daven? Just because you roll out of bed and say the words of the *siddur*, does that mean you are really davening? Your davening has to have a *neshamah*. It has to have a heart. It needs sinews and veins and flesh and bones. It has to have a pulse. It has to have life. So the *Chovos Halevavos* is telling us that if you are serious and you want to grow and you want to be a bigger person, you should daven to the Almighty and ask Him for help.

way? The *Chovos Halevavos*, this hallowed *sefer* whose pages Jews have been kissing for almost a thousand years, tells us what happens. "*Yamtzi lo haBorei bakashosav v'yiftach lo sha'arei yedi'aso*." The Almighty will grant you your request. He will open up the gates of wisdom and knowledge for you. "*V'yechazek sichlo v'eivarav la'amod b'mitzvosav*." The Almighty will strengthen your intellect and your physical body so that you will have the wisdom and the strength and the stamina to rise to the next level that you desire. "*Asher l'ma'alab miy'cholto*." Even if it is beyond your capabilities at this moment, it will not always be beyond your capabilities. "*Madreigab achar madreigab*." He will help you rise from one level to the next. He will enable you to climb the ladder rung by rung with no end or limitation in sight.

What form will that help take?

"*Ki hatalmid yimtza b'libo keshehu mishtadel bachachmah*," says the *Chovos Halevavos*, "for when the one who wants to learn reaches out for wisdom he will discover in his heart, *ko'ach elyoni ruchni*, an exalted spiritual power, *ein b'ko'ach adam l'ho'ilo bo*, a power that a person cannot achieve on his own without Divine assistance."

17 ענין דרך / פרשת וישלח 5 פרשת

צדקת הגדיק כאן אל מול טובות המורה

חסדי ה' מקיפים את כל חיי האדם, מיום יצירתו בבטן אמו, ועד שובו אל האדמה. נוראים הם מאוד ועצומים עד אין מספר, יצירתו בדעת ובחכמה, וכלכלתו במזון ומחיה, הוא וביתו בניו ונכסיו וכל עניניו. ובה האופן מטיב ה' יתברך, לרובא רבון בריותיו, ועל כולנה השגחת ה' המופלאה על עמו ישראל והטובה הנצחית אשר הטיב עמנו בתתו לנו תורתו. ומצוה היא על האדם להשיח בכל החסדים האלה, ולהתבונן בהם, כי מתוך כך הוא בא להודות ולהלל למי שעשהו וכווננו.

ומתוך כך למדים אנו, מה גדול הוא החוב אותו חייבים אנו להשי"ת מפני טובותיו המרובות עלינו. ומנגד, האופן בו אנו חיים את ההרגל, מבלי לשים לב, ומבלי לחשוב ולהתבונן, יוצר בנו אדישות מוחלטת וקהות רגשות גמורה, כלפי אותן אלפי טובות וחסדים שאנו זוכים להם דבר יום ביומו. לפקוח זוג עינים בריאות בבוקר, אין זה בעינינו נס ופלא, אשר עשוי לעורר בנו אף בדל של השתאות. להרים יד ורגל בקלילות ובשליטה גמורה, אף היא אינה טובה מיוחדת בעינינו.

גם ביחס לדברים בהם אנו כן חשים מדה של הטבה, משוכנעים אנו, שבמעט יעמל שעמלנו בהבנת דברי התוספות בסדר יום אמש, פטרנו עצמנו מן החיוב להכיר טובה. לא כן יעקב אבינו, בחיר האבות, אשר נתנסה ונתענה בנסינות נוראים בשביל לבנות את כלל ישראל, סבור היה בכל זאת כי הוא בעל חוב גמור, וא"כ איך יצליח לעמוד מול עשיו הרשע.

In reality, a sense of *hakaras hatov* should come naturally to us. Since humans are intelligent creatures, we should readily understand when somebody does good for us. In fact, the *Midrash (Pesikta Rabba-si 12:3)* compares one who doesn't have *hakaras hatov* to an animal. The *Midrash* states, "How does a horse behave? Even when a man is about to bedeck him with ornaments or give him fodder, he turns his neck away and kicks the man. So, too, the mule. But you act otherwise. In you let there be understanding. When you enter the land of Israel, remember to repay the good with good"

Unfortunately, sometimes people don't appreciate goodness until it is lost. Does the seeing man appreciate the gift of sight? Does the *yeshivah bachur* appreciate the ability to learn Torah without persecution? We are so inundated and saturated with blessings that we often find it difficult to reflect on all the blessings we receive and on how to express gratitude for them.

The *baalei mussar* suggest the following exercise: If one wants to appreciate the gift of sight, let him walk around his own home wearing a blindfold for a half-hour, and see how difficult life would be. If one wants to appreciate the gift of being able to walk, let him sit in a wheelchair for an hour and appreciate what a gift it is to be able to walk. Once we bring the gifts that God has given us into the forefront of our consciousness, it will be difficult *not* to feel a profound sense of *hakaras hatov*.

21

ואולם, לא כן! שהרי יש כמה מיני עבירות שאדם עושה אותן בכל רגע ורגע, ואינו מחשיב אותם לעוונות, כמו גסות הרוח שאמרו רז"ל (גמ' סוטה ד:): שהיא כעבודת-כוכבים. וכן המחליף בדיבורו כעובד עבודה-זרה (גמ' סנהדרין צב.), וכן בגילוי עריות, אם מסתכל בנשים או יבוא לידי הרהור, והרהורי עבירה קשים מעבירה (גמ' יומא כט.). וכן בשפיכות דמים אמרו רז"ל (גמ' בבא מציעא נח:): כל המלבין פני חברו כאילו הרגו, ואין לו חלק לעולם הבא וכהנה רבות.

ועיקר התשובה שיסכים בדעתו שלא ישוב עוד לכסלה, שאם לאו הרי הוא כטובל ושרץ בידו, ואמרו רז"ל (ברכות לד.): מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. שמעלת בעל התשובה גדולה יותר ממעלת הצדיק הגמור, שזה טעם טעם החטא ואפילו הכי פירש ממנו. לא כן הצדיק גמור שלא טעם טעם חטא מימיו. והעיקר הוא לקבוע עיתים לתורה בכל זמן שהוא פנוי, שאמרו רז"ל (סנהדרין ז:): תחילת דינו של אדם - "קבעת עיתים לתורה?" שעל ידי עסק התורה ידע מהו האסור ומהו המותר.

Artscroll Ramban

37. The verb קטן is used for measurable items ("to become less"), not for countable items ("to become few"), and "merits" are countable things (Mahari

23 6

[Ramban takes issue with Rashi:]

But [this] interpretation is not sound in the wording of the verse.³⁷ ועוד, כי אמר אחרי כן וימטה אמרת היטב איטיב עמר ושמותי את ויך גדול הים, ומה יועיל הבטחון שהוא אם נדם Furthermore, [Jacob] says after this, "And You said, 'I will surely do good with

Ramban presents his own interpretation:]

Rather, I am too lowly means that Jacob felt that he was too lowly to be worthy of all the kindnesses that [God] had done for him. Similarly, we find, How can Jacob survive, for he is small which means that he is too small to be able to withstand all that has been decreed against him. Here, too, then, I am lowly means "I am too lowly for something."

[Ramban notes that there is an opinion in the Midrash that corroborates his view:]

This is what they say in Bereishis Rabbah as well: ויבא אבא ויבא אבא - "I am lowly" - Rabbi Abba says: This means, "I am not deserving" (Bereishis Rabbah 76:5).

"כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה וגו'" מלמד אותנו שחייב אדם לזכור את ימי הרעה בזמן השלום, כדי שעיניו יבחין בטובה ויודה לקבי"ה על זה. וכך אומר שלמה המלך ע"ה (קהלת ז): "ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה". פירוש הדברים: ביום קבלת הטובה התבונן והיזכר ביום רעה, עכ"ד.

בענין זה מובא בספר "תולדות אדם" בשם הגר"א מוילנא ביאור נפלא עה"פ (שמואל א, יז) "ויאמר דוד אל שאול רועה היה עבדך לאביו בצאן ובא הארי ואת הדב ונשא זה מן העדר". והנה הכתיב הוא "ונשא זה מן העדר" והקרי הוא "ונשא זה מן העדר", וביאר הגר"א את פשר השינוי עפ"י הנאמר במדרש שכיון שראה דוד שנעשה לו נס ע"י השם הזה, שחטו והפשיט את עורו ועשה לו בגד ממנו. ואת הבגד הזה לובש תמיד כדי לזכור בכל עת את הנס שנעשה לו. ולכן הקרי הוא "שה", הואיל ובדבריו נתכוון דוד לטפר לשאול את אשר אירע למעשה. אך יחד עם זאת מרמז לנו הפסוק שדוד הצביע על בגד העור שלבש ואמר לו שאת "זה" נשא הארי מן העדר.

אור	וישלה	דניאל	שמה
20		דניאל	

יעקב אבינו, בחיר האבות, שהבטיחו הקב"ה "והנה אנוכי עמך ושמרתני בכל אשר תלך" (כח, טו) אפילו הכי פחד ואמר "קטונתי מכל החסדים". ומדוע? שמא יגרום החטא (ברכות ד) לפיכך הקדים תפילה לצרה.

אנן יתמי דיתמי מה נענה ומה נאמר על רוב הפשעים? יעקב אבינו, שעליו נאמר שישב בבית שם ועבר י"ד שנים ולא ישן כיוון שעסק בתורה, יעקב אבינו שעליו נאמר "תתן אמת ליעקב" הוא עמוד התורה, יצאו ממנו י"ב שבטים וכל בן עמוד עולם - והוא עדיין מודאג, הוא מוטרד שמא תמעטו זכויותיו ע"י החסדים שעשית עמדי - ומה אנו נאמר, מה נדבר? מה נצטדיק! האם אנו מודאגים? האם אנו חושבים לרגע שאולי גם זכויותינו נתמעטו?

אומר הרב ישועה עטיה שליט"א בספרו "שערי ישועה" ח"א: ואל יחשוב האדם באומרו מה פשעי ומה חטאתי, הלא מעולם לא ברתי על עבודה-זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים. וקצת צדקה עשיתי, מילות-חסדים עשיתי, יציאת ותפילין לבשתי, ובכל יום מתפלל אנוכי מונה-עשרה עם הציבור, ומה לי עוד לעשות? הלא הריני צדיק גמור!

22

הנה ידועה קביעתו של החפץ חיים (שמירת הלשון שער הזכירה פ"ד), שלא רק המדבר והשומע לשון הרע חוטאים, אלא גם זה שמדובר עליו יצא פגום, דאין חשבו לדבר עליו דברים כאלו. כך ביארנו (עי' מגד יוסף במדבר י"ד) שהסיבת שאמר הקב"ה למשה אהרן ומרים "צאו שלשתכם", אף שרק נזף באהרן ומרים היא משום דאף משה נתבע על כך שרברו עליו לשון הרע. ידוע המעשה עם החפץ חיים שקרא לבהור בשיבתו, ונזף בו על ששמע עעשה מעשה מגונה. הבהור הכחיש מכל וכל והשיב לו החפץ חיים, לא די שכך אומרים עליך, האם גם תרצה שזה יהיה אמיתי? הרי שמי שנחשד בדבר, אף שאינו אמת, נפגם שמו ונתלכלך.

ואשר על כן נראה, שיעקב נתיירא שמא נתלכלך אצל לבן ברמאות - המדה ששלטה בביתו. חששו נבע מזה שכבר שתי פעמים נחשד ברמאות, ואף שמיד השיב שאין בכך כלום - הוצדק עמו. מכל מקום זהו "חטא של כלום", דהיינו עצם זה שנחשד ונאלץ להשיב שזהו כלום. וזהו גם ענינו של לבלוך, הוא אבק מן הסביבה אף שאין בו ממש, ואם נדבק בו לבלוך של רמאות, נתיירא יעקב שמא הקב"ה יגזג בו מדה כנגד מדה, ותבטל הבטחתו אליו לשומרו בדרך.

The Shulchan Aruch rules:

A person should pray in a begging way, like a pauper asking at the door.⁸

When a person understands that he has nothing on his own, that he is a destitute pauper before Hashem, when he leans not on his deeds or his merits but only on Hashem's abundant kindness and goodness — then store-houses of grace and chesed open up for him that are greater than all the other store-houses. This trait of chinun is the beauty, splendor and perfection of tefillah.

This is actually an obvious point. If we come on the basis of our good deeds, then "their many deeds are worthless... and man is no better than an animal, for all is nothingness." But if a person comes with a claim of "do for the sake of Your Name,"¹⁰ act for the sake of Your kindness, since You are gracious and compassionate — this argument is true and irrefutable. It is impossible for a person not to be answered this way. It is the truth that His kindness and goodness are limitless. There never was and never will be anything that can impede His kindness or limit it.

It is a Halachic requirement to go and pray in this manner to Hashem three times a day. Not just because of the obligation to fulfill the fixed order of tefillah as instituted by Chazal, but because a person needs to go and pray to his Creator, to beg Him for what he lacks, like a pauper at the door asking for a matnas chinam — not relying at all on his deeds or mitzvos.

or merits, but only on Hashem's abundant goodness and kindness.

How wonderful is the Midrash we cited above, which recounts how Hashem "complained" that Moshe snatched this secret from Him. In a manner of speaking, it is like someone who says, "If he snatched this key from me, nothing is safe anymore. He can empty out my whole house!"

29

ולכן בכל תפילה עלינו לגשת מתוך ידיעה שלא מגיע לנו כלום, אלא כל בקשותינו היא מחמת הנהגת הרחמים של ה', שהוא טוב ומטיב לרעים ולטובים, כמו שנאמר "טוב ה' לכל", וכפי שכתב בחובות הלבבות (שער הבטחון פי"ב) ה' מיטב למי שראוי לו ולמי שאינו ראוי לו, בתכלית הנדיבות והחסד.

תכלית התפילה שהאדם יתבטל אל ה' והנהגתו

והסיבה שצריך האדם לגשת לתפילה עם ענוה, ביאר רבינו יונה (ברכות ה) שהיא משום שרק כך יהיה יכול לכוון בתפילתו כראוי, "שאם לא יהיה לו הענוה, לא יוכל לעולם להתפלל בכוונה, ולא תהיה תפילתו מקובלת לפני המקום ברוך הוא".

וביאור כוונתו היא, שתכלית ומטרת התפילה היא להביא את האדם להתבטלות גמורה אל ה', ולהבין שהכל תלוי בידו וברצונו, וכאשר האדם ניגש מתוך גאווה וחושב שמגיע לו לקבל תמורת מעשיו הטובים, הרי הוא לא מתפלל כראוי, ואינו מתבטל אל ה', ולכן צריך לגשת בענוה ובידיעה שהכל ביד ה' וברצונו, ולאדם מצד עצמו לא מגיע כלום.

ולמדנו מכך, כיצד צריכה להיות גישת האדם לתפילה, שעל האדם להזק בליבו את האמת, ולומר אותה לה', שלא מגיע לו כלום, וכל המעשים הטובים שעושה, הכל הוא כלום ביחס למה שחייב להשיב לה' על הטובות המרובות שעושה עמו, ואינו כדאי כלל לכל החסדים הללו.

וכפי שכתב רבנו בחיי, "מכאן שראוי לאדם שיתבונן בתפלתו חסרון עצמו ופחיתותו, ואדנות האדון אשר הוא אליו עבד. ושיתבונן בריבוי חסדי השם יתברך וטובותיו עליו. ואחר שיתבונן בכל זה ישאל צרכיו". ודבר זה נפסק בשולחן ערוך (טי צח ס"א) "צריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לראוי שבשמים. הגה. ויחשוב קודם התפלה מרוממות האל יתעלה, ובשפלות האדם".

הבקשות בתפילה הם רק בחסד ורחמים ולא בזכות

ובספר העיקרים (מאמר ד) כתב, "ראוי לכל אדם שלא להיות צדיק בעיניו, ומכל מקום לא ימנע בעבור זה להתפלל, כי העושה זה, הלא הוא לפי שהוא מאמין שהטוב המגיע להאדם מהש"ת הוא גמול מעשיו הטובים, לא חסד הש"ת ורחמי, וזה דעת בלתי נכון, כי לא על צדקותינו וכו' כי על רחמיך הרבים". דהיינו, שבתפילה אנו מבקשים לקבל בחסד וברחמים, ולא מצד מעשיו הטובים.

ובאמת אנו אומרים בכל יום קודם התפילה "לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך, כי על רחמיך הרבים". ומצינו שחז"ל תיקנו לומר נוסח זה בתוך תפילת שמונה עשרה רק ביום אחד בשנה, בתפילת נעילה של יום הכיפורים, שהיא התפילה המיוחדת ביותר בכל השנה. ויש לבאר מדוע תיקנו לומר זאת דוקא בזמן זה.

והביאור הוא, שבכל השנה, יודע כל אדם את פחיתותו ואת עוונותיו, ומעצמו הוא מבין שאינו ראוי לקבל כלום מחמת מעשיו, וכל בקשותיו הם רק מצד הנהגת החסד והרחמים. אבל ביום הכיפורים שהאדם מתענה ושובר את גופו, ומתעלה במשך כל היום, כשהוא עומד בתפילת הנעילה בסיומו של היום הקדוש, הוא עלול לחשוב שלאחר כל ההתעלות ומחילת עוונותיו, מעתה הוא ראוי לבקש כבר בזכות עצמו, ולא רק מצד החסד והרחמים, ולכן תיקנו לומר דוקא בזמן זה, שגם כעת אין האדם ראוי לקבל משהו בזכות עצמו, משום שתמיד אין האדם ראוי לקבל מחמת מעשיו, אלא רק מצד הנהגת הרחמים.

כל מעשיו הטובים של האדם עדיין אינם סיבה לקבל טובות מה'

28

וכמה שירבה האדם במעשים טובים, לעולם לא יהיה ראוי וזכאי מצד מעשיו לקבל טובות מה', וכפי שכתב בחובות הלבבות (שער הבטחון פי"ד) "כי גם אם היה מעשה האדם כחול הים במספר, לא יהיה שקול בטובה אחת מן טובות הבורא יתברך עליו בעולם הזה, כל שכן אם יהיה לו חטא, ואם ידקדק הבורא עם האדם בתביעת הודאת הטובה, יהיה כל מעשהו נכחד ונשקע בקטנה שבטובות הבורא עליו, ומה שיהיה מגמול הבורא לו אינו מגיע לו על מעשהו אלא הוא מחסד הבורא עליו".

וכבר אמר הסבא מקלם, שניתן לראות בני אדם שעוברים מצבים קשים, והם תמהים מדוע ה' עושה להם דבר כזה, אך באמת צריך להיות הפוך, שכאשר ה' עושה לאדם דברים טובים, אז עליו לתמוה, מדוע ה' עושה לו דברים אלו, וכי הוא עשה כל כך מעשים טובים שהוא ראוי וזכאי לקבל טובות כאלו.

ולכן צריך לגשת לתפילה רק מתוך הבנה וידיעה שלא מגיע לך כלום, ומי שחושב שיש לו זכויות ומעשים טובים שבגללם הוא זכאי לקבל טובות מה', הוא אינו ניגש לתפילה כראוי.

בסליחות אומרים "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך", ונצייר לעצמינו אדם עני שמבקש מעשיר נדבה, וכשהוא מרחם עליו ומביא לו, הוא משליך אותה אל הים, הרי אותו עשיר בודאי לא ירצה לתת לו טוב נדבה. וכמו כן אנו מבקשים מה' שיתן לנו דברים שונים, וכשהוא נותן לנו, אנו משתמשים בהם לצרכים שאינם קשורים לעבודת ה', וזה ממש כמו להשליכם אל הים, וכיצד נעזי פנינו לגשת שוב ולבקש אותם דברים. ובפרט שפעמים רבות אנו משתמשים באותם דברים שה' נותן לנו לעשות להיפך ממטרתם, ולעבור על רצון ה' רח"ל.

וביאר הגרא"א דסלו זצ"ל (מכתב מאליו ח"ב עמוד 193) שאנו צריכים לבקש על מה שנראה לנו שטוב לנו, אפילו שיכול להיות שאנו טועים, משום שאם לא נעשה כן, יהיה בזה חסרון בהתבטלות שלנו אל ה'.

וכוונתו היא, שכיון שמטרת התפילה היא להתבטל אל ה', ולהבין שרק הוא יכול לדאוג למה שהאדם צריך, לכן עליך להגיש לפניו את בקשותיך לפי מה שאתה חושב שטוב לך, ובכך אתה מתבטל אליו ומוסר עצמך להנהגתו, ויחד עם זאת עליך להבין שאם אין זה טוב לך, ה' ימשיך לנהוג עמך תמיד במידת טובו.

אדרת כהן ר' יצחק כהן

ומזה יש ללמוד איך האדם צריך לראות את מה שהקב"ה נותן לו בכל דבר, שברוך כלל אנחנו רגילים לחשוב שהכל מגיע לנו, ואם חסר לנו איזה דבר ממה שהורגלנו או שחשבנו עליו יש לנו טענות למה נגרע הרי אנחנו יראים ושלמים אין לנו שום חטא וכו', אבל מיעקב אנו יכולים ללמוד את צורת ההבנה של הצדיקים בכל זה, והוא כמו שכתב רש"י ריש פרשת ואתחנן 'אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם. אף על פי שיש להם לצדיקים תלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם, והיינו שהצדיקים לא מרגישים שמגיע להם כלום, ולכן כל מה שמקבלים הוא נחשב אצלם לחסד, ולכן אף בכל ריבוי הצרות שהיו ליעקב הוא ראה בכל דבר את חסדי הקב"ה, וממילא שלכן הוא חשש גם שאינו ראוי לחסדים אלו למרות דרגתו הגבוהה.

איתא במדרש ויק"ר (אמור כו) 'עתידיה בת קול להיות מפוצצת בראש ההרים ואומר כל מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו ורוה"ק אומרת מי הקדימני ואשלם, מי קלס לפני עד שלא נתתי לו נשמה, מי מלל לשמי עד שלא נתתי לו בן זכר, מי עשה לי מעקה עד שלא נתתי לו גג, מי עשה לי מזווה עד שלא נתתי לו בית, מי עשה לי סוכה עד שלא נתתי לו מקום, מי עשה לי לולב עד שלא נתתי לו דמים, מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית, מי הפריש לפני פאה עד שלא נתתי לו שדה, מי הפריש לי תרומה עד שלא נתתי לו גורן, מי הפריש לפני חלה עד שלא נתתי לו עיסה, מי הפריש לפני קרבן עד שלא נתתי לו בהמה, והיינו

שבעצם לכל מה שהאדם עושה הרי הקב"ה נותן לו את הכוחות והיכולות לזה, וכמו שכתוב בפסוק (דה"א, כ"ט, י"ד) "כי ממך הכל ומידך נתנו לך", וכמו שהאריך בריבוי יונה (שערי העבודה ל"ט) בתיאור כל החסדים שעושה הקב"ה עם כל אחד קודם הלידה ובלידה ואחריה אלפי חסדים שעושה הקב"ה עם האדם עוד קודם שיעשה מצוות ונכלל חיי האדם הרי עניינם הוא חסד להתענג על השכינה ועל כל זה מקבלים עוד שכן.

דוגמא להסתכלות זו יש לראות בסדר התפילה שתקנו לנו חז"ל להודות על חסדי הקב"ה על כל פרט ופרט, שכן מתחיל סדר הקימה בבוקר 'מורה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתך בחמלה רבה אמונתך', [וחמלה היא יותר מרחמנות וכמו שביאר הגרא"א בתפילת אהבה רבה], ולאחר מכן תקנת ברכות השחר היא כדי להודות על כל פרט ופרט, אשר יצר, פוקח עורים וזקף כפופים, מתיר אסורים, שעשה לי כל צרכי, ואח"כ פסוקי דזמרה שמשבחים לה' על בריאתו הנפלאה ועל בחירתו בעם ישראל, ועל עצם הבריאה ועל חסדיו עמנו ועל שמושל בכל, ועל שבחר באברהם ועזר לבניו והורידם והעלם ממצרים עם קריעת ים סוף, ואח"כ בברכות ק"ש על המאורות, ולבסוף על התורה ועל היחוד של עם ישראל והאהבה המיוחדת שיש לו עלינו, ולכן אנו מקבלים עול מלכות שמים באהבה, וע"י שמכירים בחסדיו רואים את אהבתו עלינו וכמו שבחר בנו באהבה גם אנו בוחרים בו באהבה וכמו שאומרים בק"ש 'ואהבת'. [ואהבה זו מתבטאת בעיקר בתורה וכמו שבי' התורה ששער הבחינה הוא היסוד של שער עבודת ה', והגדול שבטובות שנתן לנו התורה והורה לנו דרך החיים].

הרי שחז"ל תיקנו שכל יום צריכים להתבונן מחדש בחסדי ה' ולא מספיק מיום אחד לשני, הרבינו יונה מונה כמצות עשה את המצוה להתבונן בחסדי ה'. וזה תנאי מוקדם לכל עבודת ה', שרואים כמה עצומים חסדיו יתברך, וכמה מועטת כנגד זה עבודת האדם, זהו ענין התפילה שהאדם מכיר בכל הטובות וחסדי הקב"ה עליו וע"י הוא מגיע לקבלת עול מלכות שמים. כמה נואלו המזלזלים בחלק זה של התפילה, מאחרים ומדלגים ומהפכים הסדר, רצים ואצים לתפוס תפילה בצבור ומחסרים את כל השבח וההודאה שצריכה להקדים את התפילה ואת העול מלכות שמים, ובזה חסר להם עיקר המגיע לעבודת ה' ולתפילה.

מוטל עלינו ללמוד מענין זה את גודל חיוב ההודאה לה' על כל פרט ופרט שנותן לנו, וכמו שאומרים בתפילת נשמת 'שכן חובת כל היצורים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס על כל דברי שירות ותשבחות דוד', ומצינו אצל לאה שאמרה בלידת יהודה 'הפעם אודה את ה' ותעמוד מלדתי', ובחז"ל מבואר שהיה עליה תביעה שעד אותו היום לא הודתה, והיינו שיש תביעה על האדם להודות בכל עת ובכל זמן, וכשחיים כך זה מביא את האדם לבטחון בקב"ה עם ההרגשה שתלויים בו, וכך היה אצל האבות שדווקא בגלל שהרגישו את הקטנתו הם יצאו לפני הקב"ה כסוסים' (סנהדרין צ"ו ע"א) שהבינו את גודל חיובם לעשות רצון ה'.

34 אלו חיים - חיים - ר' ארי' (ב"ס)

ניסים למי שמכיר שכל מה שמקבל מהשי"ת הוא מתנת חינם

ועתה נעמיק בדברים ונבארם: מבואר בחז"ל ששמו של אדם מבטא את מהותו ואת מעשיו (ר"מ היה דורש שמות ולפי"ו היה יודע מה טיבו של האדם, ע"י יונא פג: ועוד). לכן כאשר ציינו חז"ל "בימי מתתיהו בן יוחנן" בודאי מלמדים השמות על מהות הניסים שנעשו להם. ה'פרי צדיק' (בראשית, חנוכה פ"ס יד ע"מ 163) מטביר את השמות: מתתיהו - מתת"ה, ר', יוחנן - י' ר', חנן, כלומר ה' הוא הנותן והחונן, הוא מביא את דברי הגמ' (ברכות נו): "הרואה חנינא, חנינא, יוחנן, בחלום - נסי ניסים נעשו לו" וביאר רש"י: "חנינא - נוג'ין הרבה, נסים הרבה". אך המהרש"א מבאר ששמות אלו משמעים: חן, חנינה ומתנת חינם. מהו הקשר שבין מתנת חינם לניסים? הביאור הוא: כאשר מכיר האדם שלא כוחו והשתדלותו ואף לא מעשיו הטובים וחיותיו, מביאים לו את מבוקשו, אלא יודע ומרגיש כי ה' בחנינתו הוא הנותן לו את הכל במתנת חינם, איר"א מתנהג עמו ה' מידה כנגד מידה ונותן לו מתנה כזו. למתנה מאת ה' כאשר אינה תלויה במעש האדם - אין גבול, לכן ראוי הוא לניסים מעל גבולות הטבע.

על כן, אפילו את האפשרות להודות - קיבלנו מאת השי"ת, כנאמר שם: "מי קלס לפני עד שלא נתתי לו נשמה". שני מובנים להודיה: א. להודות על האמת. ב. לתת תודה. שניהם קשורים זה בזה: עד כמה שחשים ומודים באמת שהכל מאת ה', באותה מידה נותנים לו תודה. לפיכך תיקנו חז"ל ב"על הניסים" "מסרת" וכו', לאמר שהנצחון על כל פרטיו אך ורק מאת ה' הוא, כדי שנכיר באמת זו ונודה לו ית'. זוהי מצות החנוכה, כמש"כ הבי"ח (הל' חנוכה ס"י תרע) בסוף דבריו שהבאנו: "ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות" - להכיר שהכל נס, לא רק נס הנרות, אלא כדברי הגמ': "יוחנן - נפי ניסים נעשו לו". כפל הלשון על שום מה? ללמדנו שאף הדברים שלכאורה טבעיים הם, באמת ניסים הם, והכל חנינה מאת ה'. כאשר נכיר ונודה בזה, תהיה התוצאה - להודות ולהכיר טובה לה' על כך, ואף להלל ולשבח לו ית', "שהיא העבודה שבלב" (סוף דברי הב"ח). כי עיקר העבודה והקושי שבה הוא שהלב ירגיש ויחיה על פי זה. ועוד אפשר לומר, שכונתו היא, כיוון שהגויה, מסירות נפשם של החשמנאים וכן הנס, היו כולם בענין העבודה בבית המקדש, לכן תיקנו לנו חז"ל להודות ולהלל בתפילה, שהיא עבודה שבלב מעין עבודת המקדש.

חסידי ה' הגורם לעונה *

ויש לומר עוד, שעל ידי החסדים שעשה עמו ה' יתברך, הפיר כי קטן הוא. כי כן הוא, שעל ידי גדל חסדיו יתברך שרואה האדם, על ידי זה מבין קטנותו,

שפת אמת

קמ"ד פרשת וישלח ו שפתי דעת

מוסיף השפת אמת ומרחיב ומבאר את הדברים כדלהלן. אין ביכולת האנושי לעשות את מצות הבורא בשלמות הראויה, וממילא כל הגמול שמשלם הבורא לבני האדם בשכר מעשיהם כולו ניתן לפנים משורת הדין. אילו היה העולם נדון על פי מידת הדין, לא היתה לו תקומה, וכמאמר חז"ל המובא ברש"י (שם א. א) "בראשית ברא אלהים, ולא אמר ברא ה', שבתחילה עלה במחשבה לבראותו במידת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מידת רחמים ושתפה למידת הדין". פועל וצא מהבנה זו הוא, שכאשר מקבל האדם שכר כל שהוא מהבורא יתברך, חייבת המתנה הזו להובילו ולהביאו להכנעה ולהרגשת ביטול וקטנות. מטבע הדברים, כאשר משלמים לאדם שכר ראוי על פועלו, אין הוא מרגיש שכל ונבוך. להיפך הוא מרגיש שהוא קיבל בצדק את המגיע לו ולפום צערא אגרא. לעומת זאת, לימדנו חז"ל (ירושלמי ע"ה א. ג) "מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכלי ביה". מי שמקבל למעלה ממה שמגיע לו ויותר ממה ששייך לו בדין, הוא מתבייש ונבוך מזה.

זה הוא שאמר יעקב אבינו עליו השלום: "קטנתי מכל החסדים", חסדי הבורא הבאים עלי לפנים משורת הדין מובילים אותי לקטנות ולשפלות ולהכנעה. והמשך יעקב אבינו בסיפא של הפסוק, "כי במקלי עברתי את הירדן הזה", להזכיר כי בתחילת הדרך היה עני ואביון, פליט גלמוד, והנה "עתה הייתי לשני מחנות". ולמרות שבחסדי הבורא יתברך גדל והתעשר ואף הקים משפחה גדולה וחשובה, כל זה לא הוביל אותו לגאווה ותחושת כוח, אלא נשאר כמו שהיה בימי העוני והבדד. לאמור, כי חסדי הבורא לא רק שלא הבילו אותו לגאווה, אלא שעוד הוסיפו בו הכנעה ושפלות, בהבינו שכל ההנהגה עמו היא הנהגה של חסדים ושל לפנים משורת הדין ולא בדין. הבנה זו, היא שעשתה את כל ההבדל הגדול.

יש לחדד את הדברים ואת ההבדל בין דברי החזו"ה מלובלין ז"ע לדברי השפת אמת. על פי הרבי מלובלין, אמר יעקב אבינו, כי העובדה שנשאר קטן אף היא חסד הבורא יתברך. על פי השפת אמת, הסיבה שנשאר קטן היא מחמת הבנתו שהכל חסד הבורא יתברך ודוק.

מוסיף השפת אמת בלשון קדשו: "ואין זה דבר קטן שיזכור האדם עד עשרים שנה מה שהיה לו". בדרך כלל, כאשר מקבל אדם השפעה גדולה של חסד מהבורא יתברך, כשהוא יורש ירושה גדולה או מרויח בעסק גדול, או זוכה להשיג ישועה מסוימת, בימים הראשונים הוא עוד מודה ומבין כי חסד הבורא הוא זה בעוד הוא מחזיק במדרגתו הקודמת. אבל בדרך העולם, שברבות הימים, הוא מתרגל לעושר החדש וטאט הוא משנה אורחותיו ומתחיל לנהוג כגביר בעמיו על כל המשמע מכך, עד שלבסוף הוא שוכח מאין הוא בא דומה עליו כי דם אחר זורם בעורקיו והוא נעלה על הסובבים אותו. עשרים שנה עברו על יעקב אבינו עליו השלום, עשרים שנה בהן הוא הפך מפליט חסר כל, לאדם בעל משפחה גדולה וחשובה

עתה מתקדם השפת אמת' בצעד נוסף. מאחר שלמדנו שתפיסה נכונה של חסדי הבורא יכולה להוביל לקטנות ולא לגאווה, צריכים אנו לדעת, כי זו כל תכלית החלת חסדי הבורא יתברך עלינו. הרצון האלוקי בהשפעת שפע על האדם הוא, שהאדם ישיג קטנות באמצעות השפע. אילו ההשפעה שמשפיע השפע על האדם היא בכיוון ההפוך, הוא מחטיא את המטרה. אך לא זו בלבד, אלא הדברים עמוקים אף יותר. רק מי שמגיע לקטנות עקב השפע, אותו בר דעת ובר לבב שההשפעה עליו השיגה את מטרתה, רק אדם כזה באמת מקבל ומאפסן ומכניס את ההשפעה האלוקית. לעומת זאת, אצל רעהו שההשפעה מחטיאה את מטרתה, אצלו השפע אינו אלא חיצוני לו ואין הוא באמת מקבל אותו. השפע האלוקי אינו הופך לחלק אינטגרלי ממנו, הוא לא בעצם אלא בסיבה, והבן.

על פי דרכו, מלמד השפת אמת' בהמשך המאמר, כי כל מה שנכתב בתורה הקדושה נכתב להורות, ואנו אמורים ללמוד ממעשי האבות וללכת בדרכיהם. לימוד מעשי האבות אינו דבר של מה בכך. האבות היו בחיורי האנושות ועל מנת ללמוד דרכיהם והליכותם, יש לאדם לייגע עצמו בתכלית העמל והעבודה.

דברי וישלח ישראל קפה

קמנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך וכו' (י"ב, י"א). ואמר אאמור"ך זנוק"ל פירוש 'קטנתי' היינו המדת קטנות, יקר לי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך, ודעני פי חכם תן.

ויש לומר עוד, שבאמת על ידי החסד והאמת שעשה אלו והיה לשני מחנות צעוק וגדולה, על ידי זה הוא שבא אל המדת

קטנות, והיינו כאמורם ז"ל (חולין פ"ט, א) כי אדם המעט (דברים ג, ז) שממעיטין עלמיכם, נחמי גדולה לאצרהם אמר (לעיל י"ב, כו) ואנכי עפר, למשה ואהרן אמרו (שמות טו, ז) ונחנו מה וכו' ע"ש. וזהו הפירוש 'קטנתי' ר"ל צאתי אל המדת קטנות, מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך והייתי לשני מחנות, על ידי זה צאתי אל המדת קטנות כנ"ל, והבן.

אז נני לאידך גיסא, שעל ידי המדת קטנות הוא שוכח לכל זה, והיינו כמו שאומרים (עצרת אמת וי"ג) מנציה שפלים עדי מרום. וזהו הפירוש קטנתי מכל החסדים וכו', פירוש 'קטנתי' היינו המדת קטנות היא השורש מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך, שעל ידי מדה זו זכיתי לכל זה כאמור.

ויש להוסיף, זה פירוש הכתוב (עמוס ג, ג) מי יקום יעקב כי קטן הוא, פי, 'מי יקום יעקב' היינו צלחה זכות, 'כי קטן הוא' צויות המדת קטנות שבו כנ"ל, וכמו שנאמר (מהל"ט ק"ג, ז) מנימי מעפר דל, והבן:

ורכוש עצום, והדבר לא עשה בו שינוי קל שבקלים, עד שיכול היה להעיד על עצמו שהוא בדיוק באותו מצב בו היה כאשר עבר במקלו את הירדן.

אחת המצוות המרכזיות והחשובות בתורה היא מצוות זכירת יציאת מצרים. על פי ההבנה הרגילה, שורש טעם המצוה הוא, שנזכור את ההתהוות לאומה ואת הניסים והמופתיים, כדי שהדבר יחזק בנו את הכרת הטוב ואת האמונה. אך השפת אמת' מוסיף רעיון נוסף למצוה זו על פי הדברים דלעיל. מוטל עלינו לזכור את המצב בו היינו בעבדות ובשפלות הנוראה, ולנסות לא להיות מושפעים כמלוא הנימה מהשינוי שחל באומתנו מני אז ועד היום. מוטל עלינו לזכור שיצאנו בחסד הבורא לפנים משורת הדין, ושהוצאתנו ממצרים לא היתה רק בדור ההוא ומן המצר ההוא, אלא שהיתה זו הוצאה קיימת ומתמדת מכל ההסתרות ומכל שלטון היצר, בכל עת שיוצא האדם ממצר כל שהוא, עליו לזכור שהוא יצא מהמצר בכוח הבורא יתברך וממילא ישאר בשפלות ולא יבוא לידי גבוהות הלב.